[**Lausunnon** valmistelijan nimi]

[Päiväys]

Eduskunta, lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Lausuntopyyntönne HE 268/2016 vp

HALLITUKSEN ESITYS YHDISTELMÄRANGAISTUSTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 268/2016 vp). THL:n oikeuspsykiatrian tehtäväalueen oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan ja THL:n alaisen Vankiterveydenhuollon osalta annetaan erilliset lausunnot. THL lausuu oikeuspsykiatrian tehtäväalueen näkökulmasta yhdistelmärangaistusta koskevasta hallituksen esityksestä seuraavasti:

THL:n oikeuspsykiatrian tehtäväalue vastaa THL:n oikeuspsykiatrian lakisääteisestä viranomaistoiminnasta. Asiat ratkaistaan pääasiassa THL:n oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa, jossa käsitellään kaikki tuomioistuimen määräyksestä suoritetut mielentilatutkimuslausunnot ja näiden yhteydessä suoritetut vaarallisuudenarviot. THL antaa syyntakeisuudesta ja vaarallisuudesta oman lausuntonsa sairaalassa suoritettujen tutkimuslausuntojen ja asiakirjojen pohjalta. Lisäksi lautakunnassa käsitellään Helsingin hovioikeuden pyytämät asiantuntijalausunnot koko rangaistusajan vankilassa suorittamaan tuomittujen vaarallisuudesta harkittaessa heidän päästämistään koevapauteen.

THL päättää lisäksi psykiatriseen sairaalahoitoon tai kehitysvammaisten erityishuoltoon määräämisestä silloin, kun henkilön terveydentila mielentilatutkimuksen päättyessä tai rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön hoidon tarpeen arvio edellyttää Mielenterveyslain 8§:n mukaista tahdosta riippumatonta psykiatrista sairaalahoitoa tai kehitysvammaisten erityishuoltoa. THL päättää valvonta-ajalle päästämisestä ennen lopullista sairaalasta poistamista enintään puoleksi vuodeksi kerrallaan sekä oikeuspsykiatrisen hoidon tai huollon lopettamisesta. Lautakunta kokoontuu 1-2 viikon välein. THL:n asettamat, tehtäväalueen asiantuntemusta omaavat virkamiehet toimivat lautakunnassa puheenjohtajina ja tehtäväalueen oikeuspsykiatriaan erikoistuneet ylilääkärit esittelijöinä. Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) asettaa lautakunnan jäsenet nelivuotiskaudeksi kerrallaan. Lautakunta toimii THL:n pääjohtajan alaisuudessa. 2007-2017 vaarallisuudenarvioita on vuosittain mielentilatutkimuksen yhteydessä suoritettu keskimäärin 8–9 ja Helsingin hovioikeuden pyytämiä lausuntoja vaarallisuudesta annettu keskimäärin 4–5. Mielentilatutkimuksia on suoritettu mainittuna ajanjaksona keskimäärin 112 vuodessa. Tutkimuksiin määrättyjen määrä on laskenut viimeisen parinkymmen vuoden aikana voimakkaasti. Vuonna 2016 mielentilatutkimukseen määrättiin 96 henkilöä. Mielentilatutkimuksiin ja vaarallisuuden

arvioihin määrätään vakaviin, pääasiassa väkivaltarikoksiin rikoksiin syyllistyneitä tai sellaisista epäiltyjä henkilöitä.

Hallituksen esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä käsittelevässä osiossa on kiteytetty uuden lain tuomat mahdollisuudet puuttua uusintarikollisuuden ehkäisemiseen: ”*Ehdotettu uusi rangaistus olisi tarkoitettu vaarallisille rikoksenuusijoille ja sen tarkoituksena on valvonnan avulla tukea rikoksenuusijaa ja auttaa häntä selviytymään vapaudessa rikoksiin syyllistymättä ehdottoman vankeusrangaistuksen jälkeen. Valvonnalla pyritään suojelemaan muiden henkilöiden koskemattomuutta ja turvallisuutta. Ehdotuksella poistettaisiin voimassa olevan lain ilmeinen epäkohta, jossa vaarallisimmat vangit vapautuvat nykyisin pääosin vailla minkäänlaista valvontaa. Ehdotus on siten painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Suhteellisuutta arvioitaessa on otettava huomioon yhdistelmärangaistukseen tuomitun henkilön vaarallisuus rikoksenuusijana. Tutkimuksissa on todistettu, että todennäköisyys rikoksen uusimiseen laskee ensimmäisen vankeutta seuraavan vapaudessa vietetyn vuoden jälkeen”.*

THL katsoo, että edellä kuvatun lisäksi on tärkeää huomioida vakaviin rikoksiin syyllistyneiden ja rangaistukseen tuomittujen henkilöiden oma riski joutua väkivallan tai rikoksen kohteeksi ja altistua väkivaltaan tai rikoksiin johtaviin tilanteisiin ja olosuhteisiin. Riskitekijöiden lisäksi tulisi kartoittaa myös suojaavia tekijöitä ja pyrkiä vahvistamaan näitä.

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:ssä säädettäisiin rangaistusajan suunnitelmasta ja aikataulusta. Pykälän ensimmäisessä momentissa esitetään säädettävän, että Rikosseuraamuslaitos laatii valvonta-ajan rangaistussuunnitelman *hyvissä ajoin* ennen vangin sijoittamista yhdistelmärangaistukseen kuuluvaan valvontaan. Pykälän 1 momentin perusteella vankia on kuultava suunnitelmaa valmisteltaessa.

THL pitää hyvänä, että vangin kuulemisesta säädettäisiin laissa nimenomaisesti. Lisäksi lain 10 §:ssä säädettäisiin muiden kuin vangin kuulemisesta. THL pitää hyvänä seikkana myös sitä, että valvonta-aikaa varten on huomioitu vangin kanssa ainakin samassa asunnossa olevien kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen, mukaan lukien lapset.

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan lakiehdotuksen 9 § mainitaan että *Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.* Lakiehdotuksessa ei mainita tarkemmin siitä, miten, kenen toimesta tai missä yhdistelmärangaistukseen tuomitun henkilön valvonta-aikaista terveydentilaa ja kuntoutumista edistetään tai seurataan ja mikä merkitys olisi 9§:n 3 momentin mukaisella Vankiterveydenhuollon suorittamalla riskiarviolla. Kaikilta osin ei käy riittävästi ilmi, mitkä ovat tässä yhteydessä vankiterveydenhuollon tai rangaistuslaitoksen tehtäviä ja missä kohdin edellytetään mainittujen tahojen

yhteistyötä ja milloin ehdottoman vankeusrangaistusajan aikana ennen valvonta-aikaa valvonta-ajan suunnitelma ja sen edellyttämä riskiarvio tehdään.

THL on nykylainsäädännön puitteissa muodostuneessa käytännössä antanut Helsingin hovioikeudelle sen pyytämät asiantuntijalausunnot koko rangaistuksen vankilassa suorittamaan tuomittujen vaarallisuudesta heidän koevapausanomuksiensa käsittelyä varten. Esitetty yhdistelmärangaistuslaki poistanee THL:n lautakunnalta nämä määrällisesti vähäiset tehtävät. THL pitäisi kuitenkin suotavana, että riippumattoman tahon suorittaman asiantuntija-arvion poistuminen rangaistusajan vaarallisuuden arvioinnista käsiteltäisiin hallituksen esityksessä vaikutusten arvioinnin yhteydessä.

Uuden rangaistusmuodon valvonta-aikaosiolle henkilö siirtyisi tuomionsa ja rangaistussuunnitelmansa mukaisesti. Tavoitteena olisi riski- ja tarvearvioon perustuvan, yksilöllisen vankilan sisällä laadittavan moniammatillisen riskinhallinta-suunnitelman mukaisesti luoda valvonta-ajalle sellaiset puitteet sekä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta tarpeelliset hoito- ja tukitoimet, että henkilö menestyisi valvonta-ajalla ja näin ollen hänen riskinsä syyllistyä väkivaltaan tai uusintarikoksiin olisivat mahdollisimman vähäiset. Viimeistään ennen valvonta-ajan päättymistä riskinhallintasuunnitelma sekä tarpeelliset hoito- ja kuntoutussuunnitelmat tulisi päivittää.

Mielentilatutkimuksien yhteydessä ja yhdistelmärangaistukseen tuomitsemista harkittaessa THL:n rooli vaarallisuuden arvioinnissa nykylainsäädännön tarkoittamalla tavalla ennen oikeuden tuomitsemaa tuomiota säilyisi lainmuutoksen jälkeen ennallaan.

THL katsoo, että henkilön terveydentilaa, mielenterveyden ja persoonallisuuden kokonaisvaltaista kehittymistä tulisi tukea koko rangaistuksen ajan, jotta rangaistusajan lähentyessä loppuaan mahdolliset ongelmat eivät vakiintuisi alkutilanteen kaltaisiksi, vaan ongelmakohtiin tartuttaisiin jo ennen valvonta-aikaa, jolloin valvonta-ajalle tehtävät suunnitelmat olisivat varhain valmiina ja asianmukaisesti toteutettavissa valvonta-ajan alkaessa. Lain 8 § ensimmäisen momentin aikamääre ”hyvissä ajoin” edellyttää tarkennusta. Jotta yhdistelmärangaistus täyttäisi mahdollisimman hyvin sille asetetut tavoitteet ja jotta se parantaisi rangaistuksen kohteena olevan henkilön sopeutumista tuomion jälkeen yhteiskuntaan, lisäisi hänen valmiuksiaan selviytyä jatkossa rikoksettomasti ja siten parantaisi sekä henkilön omaa että yhteiskunnan turvallisuutta, on kuntouttavien ja toiminnallisten elementtien järjestämiseen jo vankilassaoloaikana panostettava riittävästi.

THL:n näkemyksenä on, että vakaviin rikoksiin syyllistyneiden rikostenuusijoiden terveydentilan ja riskien arviointiin on aiheellista kiinnittää huomiota jo rangaistuksen alkuvaiheessa, jolloin sairaalassa mielentilatutkimuksesta ja vaarallisuudenarvioinnista saadut tiedot osaltaan ovat lain sallimissa puitteissa ajankohtaisina ja perusteellisina käytettävissä myös vankeusaikaista hoitoa ja kuntoutusta suunniteltaessa. Tietojen luovutuksesta on säädetty vankiterveydenhuollon yksiköistä annetun lain 6 §:ssa,

joskaan tässä ei ole mainittu vankilan alaisuudessa työskentelevien psykologien ja sosiaalialan ammattilaisten asemasta.

Yhteenvetona THL toteaa uuden yhdistelmärangaistuksen voivan antaa aineksia henkilön oikeusturvan ja rangaistusajan yksilöllisen sisällön parantamiseen nykytilaan verrattuna. Yhdistelmärangaistuksessa mainitun riski- ja tarvearvion sisältöä ja merkitystä tulisi kuitenkin tarkentaa. Lisäksi THL haluaa kiinnittää huomiota mahdollisten mielenterveys- ja päihdehäiriöiden tarpeenmukaisen hoidon järjestämiseen vankilarangaistuksen ja valvonta-ajan aikana sekä tuomion suorittamisen jälkeen. Asteittaisen yhteiskuntaan palauttavan ja kuntouttavia elementtejä sisältävän, ei yksinomaan valvontaa sisältävän nyt suunnitteilla olevan rikosseuraamuksen hyötyä ja vaikuttavuutta tulee seurata ja arvioida yksilöiden ja heidän läheistensä osalta sekä asian yhteiskunnallisen merkittävyyden kannalta.

Pääjohtaja Juhani Eskola

Johtaja Terhi Kilpi